

Олексій КОРНЄВ
(м. Харків)

НАЙБІЛЬШИЙ ЗЛОЧИН КОМУНІСТИЧНОЇ ДИКТАТУРИ

Великий голодомор 1932 - 1933 років, роковини якого вже традиційно відзначаються в четверту суботу листопада, став жахливою трагедією для України. Не оминула катастрофа й нашу рідну Харківщину. І навіть зараз моторошно луною відчуваються його наслідки: старіння й вимирання села, відмирання традиційно високих для селянської нації морально-етичних засад, специфічна постгеноцидальна психологія пересічного українця тощо.

Українське селянство внаслідок об'єктивних обставин було найбільш можливим в СРСР напередодні «суцільної колективізації», яку воно зустріло відчайдушним опором. Є відомості про боротьбу зі злочинним режимом в цей час багатьох повстанських загонів, один з яких очолював прадід автора цієї статті Павло Якович Карнаух. Поряд із цим на Україні спостерігалось неабияке піднесення національної свідомості серед інтелігенції внаслідок державної політики «українізації». Отже, Й.Сталін та зграя його поплічників вирішили завдати жорстокого удару осередкові «куркулів» і «націоналістів». Україна була приречена. Методами для послаблення опозиційних настроїв у республіці стали жорстоке цькування національно свідомої інтелігенції та завищені плани хлібозаготівель, які збідніле «колективізоване» село виконати не могло. Після спроб виконання таких планів восени 1932 року на Україні спалахнув небачений до і після цього штучний голод.

Перед нами наочний приклад геноциду одразу за кількома ознаками: соціальною (жертвою були селяни як «дрібні буржуа») та національною (жертва - носії української національної ідентичності). Національна складова злочину, очевидно, домінувала. Так, наприклад, тодішній начальник міліції Балаклійського району Харківської області Соловйов повідомляв про масове «підбирання безпритульних дітей» в селах Волвенкове, Протопопівка, Глазуновка, Асеевка, які є етнічно російськими. А повтікали діти чомусь з етнічно українських сіл: Яковенкове, Борщівка, Бригадирівка. Мешканець ще одного російського села на теренах теперішнього Балаклійського району - Петровское - С.Ноздрачов в січневому випуску газети «Красное знамя» за 2005 рік пригадував, як добре жилося його односельцям в голодоморні роки, сподіваючись в такий спосіб заперечити те, що факт голоду взагалі мав місце. Насправді ж його спогади вкупі з повідомленням Соловйова свідчать про враження голодом майже виключно українських сіл в етнічно змішаних регіонах (з етнічно російських сіл факт голоду достеменно підтверджують архівні документи та спогади очевидців лише в с.Меловая).

В «реакційного українського мужичка» (вислів В.Молотова) вилучали абсолютно всі наявні харчі (навіть ті «надлишки», які були в печі чи на столі), а часто й найцінніші речі та гроші господаря. Здійснювали це за сприяння зловісного ОДПУ 112 тис. активістів з так званих «буксирних бригад», котрі отримували певний відсоток від награваного. Купи вилученого зерна гнили, але охорона не

допускала до них селян. За «зазіхання на соціалістичну власність» щонайменше висилали на північ СРСР, а втечам людей з голодної пастки до міст або за межі УСРР заважала нещодавно запроваджена система внутрішніх паспортів, яка фактично прикріплювала їх до землі, а також загороджувальні кордони, котрі надзвичайно ускладнювали втечу з охоплених голодом сіл. Проте голодуючі все ж таки спромогались дістатися міст, але сил вистачало лише на те, щоб померти на міських вулицях. Особливо привабливою в очах голодуючих була тогочасна столиця УСРР - Харків: купи трупів лежали понад річкою на Журавлівці, померлих (а інколи, для економії часу, ще й живих) селян, як сміття, просто скидали до ярів на Олексіївці, між теперішніми вулицями Трінклера та Клочківською, за Кінним базаром, до інших ярів, які тоді розташовувались на околицях міста... З-поміж усіх наведених вище великих могил меморіальний знак встановлено лише над останньою, зате імена безпосередніх виконавців сталінської програми геноциду українського народу - П.Постишева, С.Косіора, В.Чубаря і зараз (після 14-ї річниці проголошення незалежності!) носять два харківських проспекти і одна вулиця. Більшої наруги над пам'яттю загиблих уявити важко. Навіщо тоді було перейменувати вулицю Берія в Кооперативну?!

Інформація про втрати населення за радянських часів перебувала під зловісним «табу», як і тема самого голоду. Але втрати були дійсно вражаючими: більшість дослідників нараховують понад 7 млн жертв голодомору в Україні. Найбільшими втрати населення були на Одещині, Полтавщині та Дніпропетровщині (20 - 25%), найменшими - на півночі України. Сучасна Харківська область знаходиться всередині цього сумного списку (15 - 20%). Уявлення про масштаби втрат можна отримати з наступних відомостей: в с.Волохів Яр Балаклійського району Харківської області померло від голоду в 1932 - 1933 роках 589 людей, а під час Великої Вітчизняної - 240.

Пам'ять жертв війни завжди гучно вшановується на Харківщині, існує навіть ціла відповідна секція на освячених виключно представниками Української Православної церкви Московського Патріархату історичних конференціях «Каразінські читання», а ось про жертв голодомору в Харкові та Харківському «національному» університеті зазвичай «забувають». Чи задавався хтось питанням, коли «Вісник Харківського національного університету» публікував якісь наукові статті, присвячені дослідженню тематики голодомору 1932 - 1933рр., чи джерела (передусім зібрані студентами спогади свідків того лиха)? Я знаю лише одну таку аспірантську статтю, де найбільша трагедія в новітній історії України кваліфікується фактично як знищення селянства півдня СРСР. Власне, займаються дослідженням цієї «неперспективної» теми одиниці (зокрема, автор цієї статті). Натомість існувала патронувана деканатом історичного факультету група (!) студентів, які займалися збором свідчень колишніх в'язнів концтаборів та оstarбайтерів (деякі з них «попригадували» чимало цікавих фактів: наприклад, про міфічних охоронців нацистських таборів смерті, де сиділи С.Бандера та два його брати, у формі вояків ОУН - УПА!). Безперечно, цей проект цікавий і корисний. Деякі студенти цієї групи продовжують дослідження історії жертв нацизму, які регулярно публікуються. Але ситуація з дослідженням найбільшої катастрофи в історії України на Харківщині є катастрофічною, і найстрашніше, що це всіх

влаштовує! Що ж, нема з чого дивуватись: адже, на думку декого з дуже впливових викладачів історичного факультету в 1932 – 1933рр. «...українское руководство хотело добра своему народу». Власне, за наказом Президента України В.Ющенка, котрий вперше гідно відзначив роковини трагедії, дослідження, пов'язані з темою голодоморів, мають фінансуватись з місцевих бюджетів, але в «першій столиці» П.Постишева, С.Косіора, Л.Кагановича та подібних до них, цей наказ, звичайно, не помічають...

Хотілося б сподіватись, що ситуація незабаром зміниться на краще, оскільки в четверту суботу листопада 2005р. вшанування пам'яті невинно убієнних у Харкові було вже по-справжньому масовим, (раніше цим опікувалась лише купка «маргіналів», які кожної четвертої суботи листопада йдуть до Скорботного хреста в Молодіжному парку). То ж пам'ятайте про жертв голодомору й Ви, шановні читачі цієї статті, бо їхню пам'ять вшановує щорічною заупокійною месою навіть настоятель собору Паризької Богоматері. І не дайте себе в черговий раз одурити новим україножерам, котрі сьогодні надають російській мові неконституційний статус «регіональної» в ряді міст та областей, а завтра знищать саму згадку про Україну та українців, повернувши нас знову до «лона» «единой и неделимой матушки России», а ці «повернення» завжди погано закінчуються саме для українців! Отже, пам'ятайте свою таку трагічну історію і вчитесь на помилках минулого заради майбутнього.

**Голодомор 1932-1933 рр. на Балаклійщині:
правда історії в архівних документах та свідченнях людей, що вижили**

*Повипливали від сліз мої очі,
моє нутро клекоче,
на землю печінка моя
виливається,
через занепад дочки мого люду,
коли немовля й сосунець
умлівають голодні
на майданах міських...*

(Плач Єремії 2: 11)

Серед інших областей України, чий терени постраждали від Голодомору 1932 – 1933 рр., Харківська область досліджена недостатньо. Зараз фахово досліджують перебіг голодомору на Харківщині лише директор Валківського краєзнавчого музею Т.Поліщук та співробітник Харківського краєзнавчого музею Н.Лапчинська (у I-й половині 90-х років ХХ ст. цю тематику плідно досліджувала також Є.Яценко, але про її більш пізні роботи авторів цієї статті нічого не відомо. Існує також чимало публікацій матеріалів, присвячених історії Голодомору 1932 – 1933 рр. на Харківщині, які зібрали та обробили аматори (тобто не історики-фахівці): М.Солоненко, Огієнко та ін., чий заслуги у дослідженні цієї тематики є величезними. Натомість дослідження подій 1932 – 1933 рр. у Харківському

національному університеті імені В.Н.Каразіна вперто гальмується: у збірках, що видаються історичним факультетом цього навчального закладу, можна знайти статті на різні теми, але тема найбільшої трагедії в новітній історії України чомусь тут не фігурує. У зв'язку з такою специфікою дослідження подій 1932 – 1933 рр. на Харківщині цей регіон помітно відстає за кількістю публікацій матеріалів, присвячених висвітленню перебігу Голодомору 1932 – 1933 рр., порівняно з Полтавщиною чи Київщиною. Історія перебігу Голодомору на теренах деяких районів Харківської області представлена в літературі достатньо повно (наприклад, Валківського). Натомість про перебіг цієї жахливої трагедії на теренах деяких інших районів як широкому загалу, так і науковцям, відомо небагато. Частково така ситуація пояснюється малою кількістю архівних джерел та майже цілковитою відсутністю спогадів живих свідків лиха. Архівних джерел з історії перебігу Голодомору в Балаклійському районі цілком достатньо (творці та виконавці злочину змогли приховати далеко не все), хоча вони ніколи не друкувалися в спеціальному тематичному збірнику. Але свідчень очевидців лиха з Балаклійського району дійсно дуже мало, з огляду на що автор сам зібрав частину використаних в даній роботі свідчень, оскільки значення цього джерела для дослідження проблеми Голодомору 1932 – 1933 рр. є винятковим. «Оскільки більшість існуючих архівних документів відбиває точку зору влади, то ж не дивно, що суд історії найчастіше виносить рішення на користь сильних цього світу. Усна історія, навпаки, створює умови для значно справедливішого суду: можна викликати свідків з ... числа знедолених чи переможених. Вона дозволяє більш реалістично та об'єктивно відтворювати минуле, піддавати сумніву «офіційну версію», тим самим радикально впливаючи на соціальні цілі історичної науки в цілому» - стверджує класик популярного зараз у західній науці напрямку «усної історії» П.Томпсон¹. У зв'язку із цим використані в статті свідчення цитуються мовою оригіналу, щоб краще відтворити внутрішній світ та почуття опитаних, а частина цитованих документів перекладена з мови оригіналу (російської) на українську.

Ця стаття є першою науковою роботою, присвяченою висвітленню перебігу Голодомору на Балаклійщині. У ній автор спробував знайти ефективний баланс між використанням обох наявних видів джерел. Метою нашої статті є, по-перше, ліквідація однієї з білих плям в історії Слобожанщини, а по-друге, остаточне з'ясування характеру цієї трагедії. Адже серед серйозних дослідників (тих, хто не заперечує факт його існування та визначає як злочин) точиться дискусія, був Голодомор 1932 – 1933 рр. соціоцидом селянства півдня СРСР чи геноцидом українського народу. Матеріал, взятий з найбільшого за площею біетнічного району, дозволяє до певної міри прояснити це питання.

Голодомор 1932-1933рр. почався на Балаклійщині, як і скрізь по Україні, восени 1932 р. внаслідок виконання злочинно завищеного плану хлібозаготівель і був логічним продовженням репресивної політики колективізації, на що виразно вказують свідчення очевидців лиха та архівні документи. Наприклад, Мірошніченко К.Я., 1916 р.н., розповідає наступне: «...Ми самі балаклійські, виходили потім на хутір, за Асеевку. Там ми гарно пожили... А потім, в 30-му, нас розкулачили... Колективізація пішла. Батька мого посадили. Год йому, правда, дали. ...брати мої... на Донбас поїхали. Подалися на заробітки...А розкулачували нас так:

обложили налогом, щоб ми зерно вивезли. Батя вивіз зерно. Вже в нас не було нічого... Вони ще обложили! А в нас вже немає... Після цього батька й посадили, а хлопці на Донбас зразу поїхали. Пожили тоді ми з мамою самі... Одного дня прокинулись ми вночі. Мама каже: «Підвода торохтить, це до нас їдуть!» Приїхали вони серед ночі, забрали все: і скриню, й одержу... Ми, ото, що втіли, вхвтити: взулися та одержину понакидали... Настала голодовка. Та в нас у сім'ї ніхто не помер, бо люди помагали. Мені було 15 год, мене тьотя взяла до себе в Харків, встроїла на роботу. А мама тут, в Балаклії, пухла ходила, хліба просила... Таке не забувається!..». Як бачимо, жінка чітко пов'язує голодомор із проведенням насильницької колективізації. Отже, очевидно, що розколювання села за соціальною ознакою було чимось на кшталт підготовчої стадії напередодні справді вирішального удару по «реакційному українському мужичку» (вислів В.Молотова).

Цю стадію також чудово ілюструє копія протоколу №17 засідання Вербівської сільради Балаклійського району від 25.04.1932, на якому було ухвалено «громадян одноосібників, які злосно попродали тяглу силу і відмовляються від посіву, аби зірвати посівкампанію ...(іде перелік осіб), віддати таки(х) до суду, а землю передати до колгоспу, що(б) така не пустувала...»². І одразу на цьому ж засіданні ухвалюється рішення про надання допомоги «деяким одноосібним бідняцьким господарствам», які «своїми силами не зможуть свої наділи обсімити», з «колгоспного і одноосібного тягла», а також «прикріпити таких до кутків і колгоспів»³. Цілком очевидно, що приязних відносин між тими, чиє майно «передали колгоспу», і тими, кому з нього «надали допомогу», бути не могло. Отже, сільрада с.Вербівка заохочувала селян-бідняків до співпраці з радянською владою та участі у майбутньому в так званих «буксирних бригадах», а тих, хто, на думку більшовиків, організував «куркульський саботаж», жорстоко карали.

Після розправи з так званими куркулями восени 1932 р. починалось криваве «організаційно-господарське зміцнення колгоспів», до яких вже встигли зігнати більшість селян України. Копія протоколу №9 засідання пленуму Вербівської сільради від 7.08.1932 констатувала, що збирання зернових йшло незадовільно, так само, як і зберігання врожаю. Разом із тим пленум закликав до «найрішучішої боротьби з крадіжкою хліба» (на «винних» накладався штраф в розмірі від 25 до 111 крб.)⁴. Але ніякі потуги місцевого партійного і радянського керівництва не могли забезпечити виконання хлібозаготівельного плану. Це й призвело до того, що в грудні 1932р. президія ВУЦВК вивела зі складу ВУЦВК голову Балаклійського РВКу Хорешка за «зрив хлібозаготівель». Відповідно до постанови ЦК ВКП(б) та РНК СРСР він був засуджений як «зрадник партії на Україні, організатор саботажу хлібозаготівель»⁵, котрий навіть неодноразово звертався до керівництва республіки з проханням зменшити нереальний план хлібозаготівель для району, отже, намагався відвернути трагедію⁶. На місце репресованого голови було призначено більш сумлінного виконавця політики партії - Урусова, - з санкції якого незабаром відбулося вилучення зернового фонду колгоспів району⁷. Поряд з Урусовим наприкінці 1932р. та протягом цілого 1933р. про район «турбувалися» також його заступник Козлов, керівник районного відділення ДПУ Свінков, секретар РВКу Мірошніченко, голова РСС Старих, голова УЧХ Петрова та керівник РЗІ і секретар РПК Науменко.

Одночасно на допомогу Урусову до Балаклії з Харкова приїхала спеціальна комісія, яка мала «створити рішучий перелам в ході хлібозаготівель» та «мобілізувати» Балаклійську парторганізацію на ліквідацію «саботажу хлібозаготівель, організованого куркульськими елементами» та «знищити опір хлібозаготівлям з боку частини сільських комуністів, котрі стали фактичними провідниками саботажу»⁸. До складу комісії входили: Содін - уповноважений обкому; Никоненко; Черніков; Казімірський- уповноважений обл. відділу ДПУ. Комісія мала здійснити низку репресивних дій: виключити з партії та судити незгодних комуністів; «припинити відпускання товарів нездатчикам хліба, як колгоспникам, так і одноосібникам»; припинити кредитування колгоспів, які не виконують план хлібозаготівель; «вивезти товари з сіл і колгоспів, які не виконують план хлібозаготівель, перекинувши ці товари в села і колгоспи, які “здають хліб державі”; «притягувати до відповідальності» «індивідуальників, які злісно не виконують обов’язки, не здають законтракований хліб» тощо⁹. «Для нещадної боротьби з розкрадачами хліба і злочинним елементом, який засів у правліннях окремих колгоспів, на основі закону про охорону соціалістичної власності» направити до району вїзну сесію обласного суду на чолі з Гайлітом для розгляду всіх справ про хлібозаготівлі в 5-денний термін у кількості не менше, ніж «10 з опублікуванням вироків у друці»¹⁰. Отже, невдовзі «злісні твердоздатчики та контрактанти» зазнали нових репресій. Цікаво, що на 6 листопада 1932р. Балаклійський район посідав 2-ге місце за виконанням річного плану хлібозаготівель (21,8%), поступаючись тільки Сахновщанському (22,6%)¹¹, куди незабаром була також направлена аналогічна комісія. Показники виконання хлібозаготівельного плану Балаклійським районом навесні 1933р. були, очевидно, середніми по області, оскільки Балаклійщина не фігурує в інформаційному зведенні працівника облземуправління (датується не раніше лютого 1933р.), де перелічені всі райони-«передовики» та ті, що «відставали»¹².

Виконання плану хлібозаготівель здійснювалось з нечуваною жорстокістю. Ось що пригадує про хлібозаготівельну кампанію ще один очевидець тих подій Вербицький Я.І., 1921 р.н.: «Я родився в українском селе Вербовка Балаклеевского района, и там моё всё детство прошло(...). В конце 32-го года и в начале 33-го были созданы комиссии «невозможных». Ходили по дворам, конфисковывали всё, что в кого останется з зерна. ...заходят в сарай, где хранится зерно, и начинают забирать. Мать и отец им говорят: «Чем же я буду детей гудувать, вы ж видите - дети!» А детей в нас было порядочно: семья была с 11 человек.... Забирают этот хлеб, дети плачут, мать и отец плачут. Забрали. Потом начинают вторично йти: вже подметають вчистую. В кувшини заглядывали даже: если там была крупа, зерно - забирали из кувшина якийсь килограмм (...). А хлеб грузили на подводы: лошадей, флаг поставили (...). Вывозили на Заготзерно. Никакой помощи ниоткуда извне нам не было. Для коммунистов люди были совершенно чужими. Их проклинали...». На те, що хлібозаготівлі були лише прикриттям цілком свідомого злочину, вказують свідчення мешканки села Савинці Тихої Л.А., 1929 р.н., викладені зі слів її матері, про долю своєї бабусі, яка намагалась вижити, підбираючи забуті колоски чи картоплини на вже прибраних колгоспних полях: «Вечером её забрали с поля, повели в контору, там стояли полевые весы (мешки на них взвешивают) и большие гири. Торбинка с картошечкой была такая малая,

что не нашлось даже малых горь. Тогда дядя в чёрной кожанке схватил большую горю и ударил бабушку в грудь, она упала. Где-то нашли подводу и отвезли бабушку домой. Пока ехали, она посинела, дома умерла...».

Оскільки людей позбавили будь-яких засобів до існування, взимку й особливо навесні 1933р. спостерігаються випадки масових опухань і голодних смертей в районі. За даними ЗАГСу зафіксовано в 1933р. кількість померлих по району втричі більшу, ніж в попередні роки (3288чоловік). За цим показником Балаклійщину випередили лише Вовчанський, Валківський, Куп'янський та Зачепилівський райони. Але ці дані дуже занижені, оскільки наприкінці 1932р. припинили виписувати свідоцтва про смерть (причиною смерті тоді записували такі діагнози, як «безбілкові набряки» та «білкове переродження»)¹³. У списку районів на доприселення сільськогосподарського населення 1-ї черги Балаклійщина не фігурувала¹⁴, але втрати серед населення Балаклійщини дійсно вражають: за опублікованим свідченням І.Н.Борща, 1926 р.н., лише у с.Волохів Яр Балаклійського району «вимерло з голоду 589 душ», а «у Другу світову війну загинуло 240 чоловік»¹⁵. Та це й не дивно: люди змушені були вживати в їжу що завгодно, навіть якщо воно до їжі було цілковито непридатне: «...Ми рвали рогіз, кропиву, козельки, лопуцьки,- пригадує Будянська М.П., 1912 р.н.- А ще я чула, що мертвих їли: знайдуть мертвого і їдять».

Ось що пригадує Я.І. Вербицький про страшні голодоморні будні: «...Какие колоды опухших людей ходили по селу или по Балаклею! В Балаклею жило тогда всего 5000 человек. Базар был... Что творилось: сколько голодных людей выходило на базар! Если хтось торговал чем-то, отнимали и тут же ели. Его бьют, а он ест... Ели собак, кошек, не осталось в живых нигде ничего...».

Голод породив ще одне жакливе явище: масове підкидання батьками дітей, а також їхні втечі на Балаклійську залізничну станцію та до найбільш благополучних, з їх точки зору, сіл. Так, начальник міліції Балаклійського району Соловйов повідомляв, що походять кількост підібраних міліцією дітей з сіл: Яковенкове, Борщівка, Бригадирівка, Гусарівка. А підбирали дітей переважно в селах: Протопопівка, Волвекове, Глазуновка, Асеевка¹⁶. За дивним збігом, всі ці села є етнічно російськими, а села-«донори» - українськими. Тепер можна зрозуміти на перший погляд дивне свідчення С.С.Ноздрачова, 1927р.н., сина перших колгоспників з с.Петровское (зараз входить до складу Балаклійського району), яке також є етнічно російським і було в той час райцентром (навколо нього об'єднувались ті села, куди втікали діти з сіл-«донорів»). На сторінках газети харківських комуністів він називає голод «ложью антисоветчиков». Ось що свідчить С.С.Ноздрачов про життя в своєму селі: «В нашей семье было пятеро детей. Самому старшему в 1933 было 15 лет, самому младшему 4 года. Старшие учились в школе. Там им давали талоны на завтрак и обед. Мы же, младшие, ходили в колхозный детский сад с мая месяца до сентября. После школы все дети шли в колхоз работать, там же и питались. Отца с матерью мы редко видели, потому что они работали от зари до зари. Стране нужен был хлеб. От голода в нашем селе никто не умер, а если и умирали, то от болезней и, прежде всего, от тифа и туберкулёза. Огромной помощью были огород, сад, корова. Почти в каждой семье были корова, куры. Есть корова во дворе – и голод не страшен»¹⁷. Як бачимо, життя селян в Петровському було значно благополучнішим порівняно

з життям в етнічно українських селах. З архівних джерел відоме лише одне прохання до району про надання харчової допомоги від правління комуни «Жовтень» Петровської сільради, але воно складене українською мовою...¹⁸. Про що це свідчить? Потрібно звернути увагу на те, що саме в комунах, де рівень усупільнення майна був найбільшим, дуже часто могли працювати люди, зібрані для роботи з різних населених пунктів (населення місця дислокації комуни не обов'язково в ній переважало). Цікаво, що єдині свідчення, які були привезені літньою жінкою з етнічно російського села Лозовенька і зберігаються зараз в Балаклійському краєзнавчому музеї, написані українською (хоча й з великою кількістю русизмів) мовою. Назва населеного пункту, де відбуваються викладені в спогадах події, ніде не згадується. Отже, є всі підстави припускати, що свідок з Лозовеньки не є корінним її мешканцем. Встановити зараз докладно, чи був у *всіх* вище перелічених етнічно російських селах голод чи не було, немає можливості. Але за архівними документами відомо, що також голодувало щонайменше 1 етнічно російське село - Меловая, а також село 1-ша Олександрівка, керівництво сільради та колгоспу якого послуговувалось для складання офіційних документів російською мовою та чий етнічний склад достеменно невідомий авторові даної статті^{19,20}. Етнічний склад населення с.Шевелівки, де знаходилась комуна «Ленинський путь», від якої в райцентр поступило прохання про продовольчу допомогу²¹, а також с.Чепіль ще не з'ясовано. Але так чи інакше, всі перелічені вище факти підтверджують те, що етнічно російське населення постраждало на Балаклійщині значно менше, ніж українське, і доводять, що Голодомор 1932 – 1933рр. мав характер геноциду саме українського народу (згадаймо паралельне знищення свідомої української інтелігенції та ліквідацію незалежної УАПЦ – це, безперечно, ланки одного ланцюга). Селянство півдня СРСР дійсно розколювали за класовою ознакою, але на час Голодомору українське село вже було переважно колективізоване, інакше здійснити проти нього такий злочин просто б не вдалося. Факти виразно вказують на те, що головною жертвою геноциду стало саме українське населення УСРР, Кубані, Західного Сибіру, південних теренів Курщини і Воронежчини, Казахстану та Поволжя (поряд з українцями в двох останніх випадках також серйозно постраждали казахи та поволзькі німці), де була переважна або достатньо значна частка українського населення. Інша частина селянства півдня СРСР зазнала також великих страждань, але, на щастя, не перейшла ту межу, яка відділяє геноцид від його підготовчої стадії – колективізації.

Особливо показовою щодо характеру подій 1932 – 1933 рр. є постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західній області від 14 грудня 1932р. У першій своїй частині вона містить завдання для парторганізацій цих регіонів з виконання плану хлібозаготівель. Друга частина постанови змальовує катастрофічне становище місцевих парторганізацій на Україні, Північному Кавказі та у Західній області, яке склалося внаслідок «проникнення» до колгоспів цих регіонів «куркулів, колишніх офіцерів, петлюрівців» тощо. Цілком природньо, що серед заарештованих «зрадників партії на Україні» та «організаторів саботажу хлібозаготівель», котрі мали отримати по 5 – 10 років ув'язнення в концтаборах, у тексті постанови є прізвища колишніх секретаря Балаклійського району, голови РВКу і зав.райзу: Хорешка, Ус та Фішмана. А ось в

якості причини всіх негараздів парторганізацій перелічених вище регіонів фігурує «неправильне проведення українізації», яке «полегшило буржуазно-націоналістичним елементам, петлюрівцям та ін. створення свого легального прикриття, своїх контрреволюційних осередків і організацій»²².

Поширення так званої «безпритульності» в районі поміж тим набрало загрозливих масштабів. Було утворено Комісію сприяння боротьбі з безпритульністю на чолі з Урусовим (члени: Кантер, Дем'янов, Ролі)²³. Район намагався «зіпхнути» проблему нібито «безпритульних» дітей на сільради, а ті, в свою чергу, на район. Секретар РПК Науменко та голова РВКу Урусов вимагали від сільської влади якнайшвидкішої «мобілізації місцевих ресурсів» для допомоги дітям, щоправда, не пояснивши, звідки ці ресурси взяти. Вони закликали до припинення поділу дітей на «колгоспних» і «одноосібних» (отже, воно мало місце), погрожували сільському керівництву «найсуворішими мірами», якщо те не опанує ситуацію. Але робилося це не через співчуття до дітей: найбільше їх турбувала «політична шкода» від поширення нібито «безпритульними» дітьми епідемії висипного тифу²⁴.

Влітку 1933р. район нарешті дочекався від області продовольчої допомоги, щоправда, в 4300 пудів «позики», яку неодмінно треба повернути в майбутньому, «...в тому числі колгоспному - 150 пудів, партійному і безпартійному активу колгоспів і сільрад - 350 пудів»²⁵. Крім того, видавати позику мали переважно у вигляді «стимулювання» до прополочної кампанії (виняток робили тільки для родин червоноармійців та червоних партизанів)²⁶. Отже, як бачимо, було створено всі умови для того, щоб рядовий селянин, який ледь тримався на ногах від голоду, не зміг бодай «позичити» в держави те, що вона в такий нелюдський спосіб в нього забрала.

Таким чином, все вищенаведене однозначно вказує на те, що Голодомор 1932-1933рр. був планованим злочином геноциду радянської системи проти українського народу (автор даної статті жодною мірою не звинувачує в цій трагедії російський чи ще якийсь народ, не намагається розпалювати міжнаціональну ворожнечу, а лише намагається об'єктивно висвітлювати історичні події та дати їм адекватну оцінку). Наслідком цієї трагедії став вражаючий підрив демографічного потенціалу українського народу. Адже від війни, як правило, несуть втрати переважно одне або кілька поколінь, а Голодомор вдарив по всіх вікових групах, знищивши в першу чергу ті, які ще не виконали репродуктивну функцію (покоління людей 1932 – 1933рр. народження фактично зовсім зникло, не набагато більше вціліло після лиха тих, хто народився у 1930 – 1931рр., а в післяголодоморний 1934р. був дуже низький рівень народжуваності). Були значною мірою втрачені традиційно високі колись морально-етичні цінності українського села. Крім того, українці надзвичайно багато втратили як нація: саме з тих часів носії української мови, кількість яких і тепер неухильно скорочується, почали перетворюватись на «маргіналів» (погляньте хоча б на мову наших респондентів), а українська національна самосвідомість була «розпеченим залізом» випалена з нашого народу. Що ж, дай Боже, щоб наше постгеноцидальне суспільство врешті-решт пододало негативні наслідки найбільшої в його історії трагедії.

Автор щиро дякує всім опитаним, працівникам Балаклійського краєзнавчого

музею, Державного архіву Харківської області, а також всім тим, хто так чи інакше допоміг у написанні та публікації даної статті.

---

¹ Томпсон П. Голос прошлого. Устная история. /Пер.с англ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2003. – С.18.

² ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.2. – Спр.78. – Арк.12.

³ Там само.

⁴ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.2. – Спр.78. – Арк.15.

⁵ Пиріг Р.Я. Документи з історії голоду у фондах архівосховищ України// УІЖ. – №5. – 2003. – с.94 – 95.

⁶ Голодомор 1932 – 1933рр. як величезна трагедія українського народу. Матер.Все-укр.наук.конф. – Київ, 15 листопада 2002р. – К., 2003. – С.154.

⁷ Найбільший злочин імперії: Матеріали науково-практичної конференції «Слобожанщина. Голодомор 1932 - 1933рр.»/ Упоряд. Ю.Бадзьо та І.Юшук. – К.: Просвіта, 1993. – С.36.

⁸ ДАХО. – Ф.П. 2. – Оп.3. – Спр.1. – Арк.131.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Сергійчук В.І. Як нас морили голодом. – К., 1997. – С.59.

¹² Колективізація і голод на Україні, 1929 – 1933рр. /НАН України, Ін-т історії України та ін.: Упоряд.Г.М.Михайличенко, Є.П.Шаталіна; Відп.ред. С.В.Кульчицький. – К.: Наук.думка, 1992. – С.610 – 611.

¹³ Смертю смерть подолали: Голодомор на Україні 1932 – 1933. – К.: Україна, 2003. – С.128 – 130.

¹⁴ Сергійчук В.І. Як нас морили голодом. – С.107.

¹⁵ Воля О. Мор. Книга буття України. – К.: Вид-во «Кобза», 2002. – С.984.

¹⁶ Колективізація і голод на Україні, 1929 – 1933рр. /НАН України, Ін-т історії України та ін.: Упоряд.Г.М.Михайличенко, Є.П.Шаталіна; Відп.ред. С.В.Кульчицький. – К.: Наук.думка, 1992. – С.621.

¹⁷ Ноздрачєв С.С. В неимоверном труде и борьбе мы строили социализм // Красное знамя. – 27 января 2005. – С.8.

¹⁸ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.68.

¹⁹ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.58.

²⁰ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.78.

²¹ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.53.

²² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. – Ф.17. – Оп.3. – Спр.911. – Арк.42.

²³ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.107.

²⁴ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.1. – Спр. 421. – Арк.148.

²⁵ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.2. – Спр. 78. – Арк.8.

²⁶ ДАХО. – Ф.Р. 2762. – Оп.2. – Спр. 78. – Арк.44.